

Motion till riksdagen 2024/25:1754

av Jan Riise m.fl. (MP)

Politik för samer

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en samepolitisk färdplan och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka samordningen inom samepolitiken och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om Sanningskommissionen och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återbördande av samiska kvarlevor och offergåvor och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ersättning för naturresurser och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om konsultationsordningen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av Sametingets konstruktion och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att påskynda arbetet med en samisk parlamentsbyggnad och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att implementera urfolksdeklarationen och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stärkt samisk rätt till mark och vatten och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om den nya renskötselutredningen och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bekämpa rasism och diskriminering och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bekämpa hatbrott och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka jämställdheten i det samiska samhället och tillkännager detta för regeringen.

15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om satsningar på språk, utbildning och kultur och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om bättre förutsättningar för samisk idrott och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning som lämnar förslag på en samisk språklag och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning om hur studier i samiska kan finansieras och genomföras och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Giron Sámi Teáhter ska utgöra nationalscen och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om synliggörande av Sápmi och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om krafttag mot psykisk ohälsa bland samer och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en nordisk samekonvention och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ratifikation av ILO 169 och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska uppmärksamma urfolksperspektivet i EU och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Det samiska folket har i tusentals år bebott de norra delarna av Sverige, Norge, Finland och Kolahalvön i Ryssland. Det är något vi bör värna och vara stolta över. Ändå har Sverige, i likhet med övriga länder inom Sápmi, en lång historia av förtryck, hårdför assimilering och strukturell rasism gentemot samerna, Europas enda erkända urfolk. Den förda politiken har under lång tid underminerat samernas egna sociala, kulturella och ekonomiska strukturer, vilket tillintetgjort många samiska samhällen och deras traditionella levnadssätt. Än idag utsätts det samiska livet – kulturen, språken, näringarna, naturtillgångarna – för allvarliga påfrestningar från flera håll.

Att erkänna och förverkliga de samiska rättigheterna är en del av Sveriges förpliktelser i att respektera mänskliga rättigheter. Trots detta är frågan om samernas rättigheter ett av Sveriges mest kritiserade rättighetsområden, år efter år har Sverige kritiserats av olika FN-organ och Europarådet för våra uteblivna reformer. Länder som i andra avseenden är jämförbara – Norge, Kanada, Nya Zeeland, Australien – har tagit tag i sin historia och sina frågor. Sverige är numera undantaget.

Miljöpartiet står upp för samers rättigheter och för ett levande samiskt samhällsliv. Under vår tid i regering och nu som oppositionsparti har vi drivit på för högre ambitioner i politiken för det samiska folket och gör det fortsatt. Vi har fått mycket gjort men mycket mer återstår och behöver göras.

Urfolksrätten måste respekteras och implementeras

Sverige ratificerade FN:s deklaration om urfolks och stamfolks rättigheter 2007. En grundläggande bestämmelse i deklarationen är artikel 3, som likställer urfolk med andra folk vilket erkänner rätten till självbestämmande inom en befintlig stat. Dessutom stadgar deklarationen att urfolk har rätt att äga, bruka och utveckla det land som de traditionellt använt.

Mot bakgrund av den internationella kritik som riktats mot Sveriges brister i efterlevnaden av urfolksrätten, är det minst sagt hög tid att svenska staten omsätter internationella mål och principer i praktiken. För att stärka urfolksrätten krävs både politiska åtgärder och en stärkt lagstiftning, bland annat vad gäller skydd av natur. Ett stärkt naturskydd är en förutsättning för att bevara urfolkens traditioner och levnadssätt, vilket också erkändes genom överenskommelsen från COP 15. Ytterligare förslag på hur samernas rättigheter kan stärkas ges förslag på i denna motion.

Det främsta folkrättsliga instrumentet för skydd av urfolk är däremot ILO:s konvention 169 om ursprungsfolk och stamfolk. Konventionen antogs av Internationella arbetsorganisationen ILO 1989 men har ännu inte ratificerats av Sverige, trots kritik från flera internationella organ och trots att konventionens bäring på Sverige har utretts flera gånger. I Högsta domstolens dom i Girjasmålet uttalar domstolen att ILO 169 i delar redan är bindande för Sverige genom att ge uttryck för allmänna folkrättsliga principer, något som understryker konventionens betydelse. Det är av stor vikt för Sveriges röst i världen att regeringen fortsätter att stå upp för mänskliga rättigheter för urfolk både i vårt eget land och runt om i världen. En ratificering av konventionen är ett viktigt steg i detta.

Stärkt samisk rätt till mark och vatten

Enligt nationell rätt, både vanlig lag och grundlag, har samebyarna rätt att använda mark och vatten inom renskötselområdet för renbete, jakt och fiske. Forskning har emellertid visat att samernas rätt till mark och vatten måste säkras och stärkas ytterligare, mot bakgrund av att Sverige erkänt samerna som ett folk med rätt till självbestämmande i frågor som rör deras inre angelägenheter.

Gruvnäringen, omställningen till ett förnybart energisystem, skogsbruket och turismen kan inte fortsätta att i så hög grad ske på bekostnad av det samiska folkets rättigheter och möjligheter att bruka mark och bedriva näringar. Det är inskrivet i grundlagen men också en civil juridisk rättighet som grundar sig på urminnes hävd. Hänsynskrav finns inskrivet i andra lagstiftningar men tillämpningen brister. Därför krävs förtydliganden i berörda lagstiftningar.

Efter Högsta domstolens dom i Girjasmålet, gav den förra regeringen en parlamentarisk kommitté i uppdrag att se över de delar som handlar om samebyarnas ensamrätt i förhållande till staten att upplåta jakt och fiske. Kommittén presenterade sitt delbetänkande förra året och gör där bedömningen att de historiska förhållandena i Lappland starkt talar för att även andra samebyar på sådan mark har motsvarande rätt som Girjas sameby. Även samebyarna i Jämtland bedöms ha starka egendomsskyddade rättigheter till sin markanvändning, även om de inte bedöms ha rätt till upplåtelse. Kommittén föreslår dock att staten inte ska ändra det nuvarande systemet för upplåtelse av jakt och fiske, utan invänta kommitténs förslag på en permanent rättslig reglering i slutbetänkandet. Miljöpartiet utgår från att regeringen, utifrån delbetänkandets slutsatser

och Girjasdomen, bereder för att ta emot och genomföra slutbetänkandets förslag när de väl presenterats. Miljöpartiet vill se en lagstiftning som ger hela det samiska folket de rättigheter som följer av de internationella konventioner Sverige ställt sig bakom. Det är mycket viktigt att vi hittar en modell som fungerar bra på lång sikt och som tar alla relevanta intressen i beaktande.

Ersättning för naturresurser

Den gröna omställningen kräver, och kommer att kräva, resurser. Alltifrån järnmalm till sällsynta jordartsmetaller. Samtidigt är omställningen inte grön om den medför kränkningar av mänskliga rättigheter, såsom urfolksrätten. Forskning har visat att gruvsdrift, tillsammans med skogsbruk och vindkraft, är den konkurrerande markanvändning som är mest kritisk ur ett renkötselperspektiv. Gruvsdriften medför permanenta förändringar på landskapet och flera kumulativa effekter, såsom utbyggd infrastruktur, föroreningar och buller. Gruvetableringar har dessutom en stor påverkan på lokalmiljön, kommunen, närboende och de närliggande verksamheter som redan finns på platsen. Det är inte ovanligt att gruvetableringar kräver stora offentliga investeringar och att regioner och kommuner får ta de ekonomiska, sociala och ekologiska kostnaderna medan vinsterna tillfaller gruvbolagen.

Detta är inte acceptabelt – den gröna omställningen får inte ske på bekostnad av lokalsamhällen och Sveriges skyldigheter gentemot urfolksrätten. Miljöpartiet anser att öppnandet av nya gruvor endast bör ske efter gedigen undersökning av miljöpåverkan, med full respekt för principen om lokalbefolkningens fria och väl underbyggda förhandsgodkännanden och med full respekt för samers rättigheter. Gruvor behövs, men den potentiella nyttan av en ny gruva måste vägas noga mot påverkan på natur och människor och beslut ska inte tas lättvindigt.

Det är uppenbart att regeringen har helt andra intressen, än lokalsamhällen, naturvärden och urfolksrätten, för ögonen när de nu vill göra det enklare att bryta innovationskritiska metaller och mineral i Sverige. Utredningen En tryggad försörjning av metaller och mineral föreslår bland annat en statlig gruvpott som lokalsamhällen kan ta del av för att i högre utsträckning gå med på gruvprojekt. För att gruvverksamhet ska etableras behövs ett så kallat socialt medgivande från närboende och krav ska ställas på information, dialog och vägledning. Samebyar ska kunna få ersättning för att genomföra ett tidigt dialogmöte.

Vi är kritiska till förslaget om att staten ska stå för gruvpotten och anser att den ekonomiska bördan för detta i högre utsträckning bör bäras av de företag som vill bedriva gruvverksamhet. För att försörjningen ska vara just hållbar krävs dessutom ett ökat samiskt inflytande över hur naturresurserna nyttjas och ett fortsatt starkt miljöskydd. Intäkter från naturresurserna måste också i högre grad bidra till utveckling i det samiska samhällslivet. Statliga bolag som hämtar sina intäkter i Sápmis naturresurser bör avsätta en andel av sin vinst årligen för att finansiera förvaltningen och utvecklingen av samiskt samhällsliv, språk och kultur. Även andra bolag vars verksamheter kraftigt påverkar Sápmis naturresurser bör bidra. Former och avgränsningar för detta behöver utredas.

Stoppa planerna på en gruva i Gállok

I somras meddelade Högsta förvaltningsdomstolen att den socialdemokratiska regeringens beslut att bevilja gruvbolaget Jokkmokk Iron Mines AB bearbetningskoncession för området Gállok, ligger fast. Detta innebär att gruvbolaget nu kan gå vidare med planerna på att etablera en gruva i området, nästa steg i gruvetableringsprocessen är för bolaget att ansöka om miljötillstånd hos Mark- och miljödomstolen.

Miljöpartiet har, tillsammans med bland annat berörda samebyar, Naturvårdsverket, Amnesty, Civil Rights Defenders, Sametinget och Unesco, påtalat de stora och oåterkalleliga konsekvenser som en gruva i Gállok skulle innebära för bland annat rennäringen, dricksvattnet, den lokala miljön och världsarvet Laponia. Järnmalmshandlingen är dessutom relativt liten och gruvbrytningen väntas bara pågå i drygt 14 år. Tidigare erfarenheter av sådana kortsiktiga industrier har visat sig innebära stora ekonomiska, sociala och ekologiska förluster för det offentliga, samtidigt som de stora vinsterna tillfaller ett börsnoterat bolag. Detta ställs mot vikten av att bevara ett område med höga naturvärden som har avgörande betydelse för Sveriges urfolk och berörda samebyars rennäring.

Att regeringen inte stoppade gruvan när de hade chansen är oförsvarbart. Vi behöver gruvor i den gröna omställningen, men en ny järnmalmgruva har inget med omställningen att göra. Gruvan i Gállok måste stoppas. Fallet med Gállok visar även på att det finns behov av att se över Miljöbalkens intresseavvägningsbestämmelse. I en avvägning mellan motstående intressen måste samers rättigheter och berörda samebyarnas synpunkter värnas och respekteras i större utsträckning än idag.

Konsultationsordningen genomförande

Konsultationsordningen har nu helt kommit på plats efter att kommuner sedan den 1 mars 2024 också omfattas. Statliga myndigheter har omfattats av lagstiftningen sedan den 1 mars 2022. Konsultationsordningen är viktig för att det offentliga Sverige tidigt och på ett strukturerat sätt ska höra samiska intressen och perspektiv i frågor som berör det samiska folket. Detta i syfte att nå samsyn och bättre ta till vara samiska rättigheter och möjligheter.

Det är nu av stor vikt att metoder för konsultation utvecklas och att tillräckliga resurser tillförs i budgeten så att samernas inflytande kan stärkas och värnas. Det är viktigt att konsultationer genomförs med det uttalade syftet att komma överens, i enlighet med intentionen bakom lagen, så att Sverige bättre ska kunna omsätta folkrättsliga åtaganden i konkreta åtgärder. Sverige har vid upprepade tillfällen kritiserats för att inte konsultera samer i frågor som berör dem – vi måste komma tillrätta med detta problem. Forskning har dessutom visat att samråd inför beslut är den bästa möjligheten att nå en överenskommelse som alla parter kan enas kring.

Vi vill att regeringen utvärderar konsultationslagen och redovisar hur arbetet har gått, såsom anges i propositionen. Det är viktigt att de aktörer som berörs, inklusive samiska företrädare, involveras i uppföljningen och att deras synpunkter tas till vara i arbetet framåt. Vi ser redan nu behov av att utreda hur konsultationsordningen ytterligare kan stärkas och förbättras. Till exempel omfattas i regel inte ärenden om undersöknings-tillstånd eller prospektering enligt minerallagen av konsultationsskyldigheten, trots att gruvetableringar ofta har stor inverkan på mark och vatten som nyttjas av renskötseln. Lagstiftningen saknar dessutom krav på att samtycke ska uppnås mellan berörda parter

innan en konsultation avslutas samt garantier som säkerställer att samiska representanter har tillräckliga resurser för att delta i konsultationen.

Sanningskommissionen för det samiska folket

Genom historien har staten begått olika övergrepp gentemot urfolket samerna. Det räcker med en titt i våra statliga arkiv där allt finns bevarat. På 1600-talet började staten göra anspråk på Sápmi, de övergrepp som begåtts sedan dess har handlat om rasbiologiska undersökningar, assimileringsspolitik och folkfördrivningar. Den strukturella rasism och diskriminering som drabbat urfolket samerna får konsekvenser än idag. Samernas rättigheter ifrågasätts återkommande och det finns fortfarande en kolonial inställning hos både stat, myndigheter och företag som utgår från att de samiska samhällena ska tåla en gränslös anpassning efter majoritetssamhällets expansion.

Miljöpartiet vill att staten ska ta ansvar för historiska övergrepp mot det samiska folket och ge upprättelse. Därför har vi länge arbetat för att en sanningskommission ska tillsättas, ett arbete som nu gett resultat. Regeringen beslutade i november 2021 att inrätta en sanningskommission som ska kartlägga och granska den politik som förts gentemot samerna i ett historiskt perspektiv och dess konsekvenser för det samiska folket. Kommissionen ska också lämna förslag på åtgärder som bidrar till upprättelse och främjar försoning.

Sanningskommissionens slutsatser ska redovisas senast den 1 december 2025. Fram tills dess är det viktigt att riksdag och regering är väl förberedda att omhänderta sanningskommissionens slutsatser, för att kunna påbörja arbetet med en försoningsprocess. Lärdomar bör tas av andra länder som kommit längre i liknande processer samt från Svenska kyrkans försoningsarbete gentemot det samiska folket.

Insatser för att stärka samordningen av samepolitiken

För att utforma en långsiktig och stabil plan för svensk samepolitik vill Miljöpartiet se ett brett parlamentariskt samarbete mellan riksdagens partier och partierna i Sametinget där vi blir överens om såväl mål som medel. En sådan parlamentarisk kommitté bör, i nära samarbete med det samiska samhället, gå igenom reformer som skett de senaste decennierna och staka ut en ny riktning som tar dagens situation på allvar. Flera delar som Miljöpartiet vill ta med sig in i ett sådant arbete presenteras i denna motion.

Det bör även inledas ett arbete för att se över hur samordningen av samepolitiken kan stärkas inom staten. I Sverige har kulturministern det övergripande nationella ansvaret för samepolitiken, samtidigt som de samiska frågorna berör många olika politikområden och departement inom Regeringskansliet. I arbetet med att se över samordningen är det viktigt att ta intryck av goda exempel från våra nordiska grannländer. En möjlighet som bör övervägas är att stärka det strategiska och operativa arbetet genom att tillsätta en särskild statssekreterare för samepolitiska frågor. I Norge har det sedan 1997 funnits en statssekreterare för samiska frågor i samtliga norska regeringar. Det skulle signalera en tydlig politisk prioritering av samers rättigheter och villkor, möjliggöra en bättre samordning och se till att urfolksperspektivet genomsyrar regeringens arbete. I januari 2023 presenterade regeringen en arbetsgrupp med statssekreterare från flera olika departement som kommer att samverka och föra dialog om förebyggande åtgärder och insatser mot antisemitism och som stärker förutsättningarna för judiskt liv i Sverige.

Utöver att se över möjligheten till en särskild statssekreterare för samiska frågor, uppmanar Miljöpartiet regeringen att se över möjligheten till en liknande arbetsgrupp för samiska frågor.

Satsningar på språk, utbildning och kultur

Fortsatta satsningar krävs på språk, utbildning och kultur. De samiska språken och kulturen har på många platser i Sápmi helt eller delvis försvunnit. Flera hundra år av assimileringstryck har lett till en språkbytesprocess som gjort att många av dagens samer inte längre kan tala eller förstå samiska. Många vuxna lider av att inte kunna föra vidare de samiska språken och vill ta sitt språk tillbaka, samtidigt som barn drabbas hårt av att samhället inte klarar av att möta behoven av förskola och undervisning i och på samiska. För att säkra de samiska språkens överlevnad måste samhället agera och genomföra kraftfulla satsningar.

För att vända på språkbytesprocessen krävs bland annat utbildningsmaterial som är anpassade för det svenska skolsystemet, fler modersmåls lärare samt möjligheter till fullständigt språkbild i grundskolan och på gymnasiet. Idealet vore att få läsa alla skolämnen på samiska. Miljöpartiet vill ange minoritetsspråk som ett ämne i skollagen och införa nya bestämmelser om undervisning i nationellt minoritetsspråk för alla de obligatoriska skolformerna, för gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Det är viktigt att minoritetsspråken garanteras en större undervisningstid inom ramen för skoldagen. Sverige bör också utöka den tvåspråkiga undervisningen för samiska.

Ännu en viktig åtgärd för att vända språkbytesprocessen är att ge vuxna samer, som förlorat sitt modersmål eller fått bristfällig undervisning, nya möjligheter att kunna studera samiska och ta tillbaka sitt språk. Det är inte tillräckligt med endast korttidsstudiestöd för maximalt två veckors studier. Miljöpartiet vill utreda hur ett års studier i samiska kan finansieras och genomföras. Ett förslag som lyfts av Sametinget och som bör övervägas är att ersättningen bör utgå från samma nivå som arbetslöshetsersättningen.

Sametinget har även lyft behovet av att inrätta en särskild samisk språklag i syfte att säkerställa samernas språkliga rättigheter. Det kan bidra till att bevara och stärka de samiska språken och även till att uppfylla Sveriges folkrättsliga åtaganden. Miljöpartiet anser att en utredning bör tillsättas som lämnar förslag på en samisk språklag. Arbetet med att ta fram den nya lagen bör ske i nära dialog med Sametinget och det samiska civilsamhället. Därutöver vill Miljöpartiet se ett permanent stöd till det samnordiska språksamarbetet Sámi Giellagáldu, ett samarbete som har stor betydelse för bevarandet av de samiska språken.

Utbildningsområdet kan dock inte ensamt trygga språkens överlevnad. Samiska kulturinstitutioner behöver en tryggare ekonomisk grund och en större självständighet, flera behöver bidra till möjligheter att använda språken och det allmänna måste tillhandahålla relevant och korrekt information om de språkliga rättigheter som gäller de nationella minoriteterna. Vi vill verka för fler samiska museer och kulturinstitutioner genom att stärka stödet till Sametinget. Ett gott exempel på viktig kulturell verksamhet som fortsatt behöver stöd är Giron Sámi Teáhter, en arena för scenkonst som vänder sig till alla samer. Teatern bör få ett uppdrag som nationalscen.

Ytterligare en viktig del för att stärka kultur, språk och identitet är samisk idrott, både utövandet av samiska idrottsgrenar med koppling till den traditionella kulturen,

som lassokastning, och samiska arrangemang inom idrotter som fotboll och innebandy. Förutsättningarna för samisk idrott behöver stärkas. Miljöpartiet stöder Sametingets önskemål om att ett särskilt anslag för samisk idrott inrättas i Sametingets budget.

Översyn av Sametingets konstruktion

I slutet av november 2023 kom en rapport från Statskontoret som visade på allvarliga brister inom Sametinget. Statskontoret bedömer att Sametinget inte hinner med alla sina uppgifter när det gäller renskötsel, rovdjur, viltskador och att tillvarata samiska intressen i samhällsplaneringen. En förklaring till detta är att regeringen i sin styrning inte tagit tillräcklig hänsyn till syftet med Sametinget och organisationsformen. Regeringens styrning med regleringsbrev, särskilda beslut och finansiering med anslag från flera departement begränsar Sametingets handlingsutrymme. Det gäller till exempel möjligheter att prioritera och rikta in verksamheten på ett sätt som möjliggör självbestämmande och ett effektivt och rättssäkert genomförande av verksamheten. Miljöpartiet vill, i enlighet med Statskontorets förslag, att regeringen tillsätter en utredning som kan göra en organisatorisk översyn av Sametingets konstruktion. Idag är Sametinget både ett folkvalt parlament och en förvaltningsmyndighet under den svenska regeringen. Det dags att se vad som kan göras för att utveckla och förtydliga organisationen, mandatet och ändamålet med Sametinget, i samråd med det samiska samhället. Därtill behöver Sametingets förvaltningsanslag stärkas kraftigt.

Som ett led i att stärka Sametingets organisation och mandat bör arbetet med en samisk parlamentsbyggnad påskyndas. Det finns ett starkt demokratiskt och symboliskt värde i att Sveriges andra folkvalda parlament – Sametinget – får en egen parlamentsbyggnad. Frågan diskuterades redan i samband med att sametinget etablerades 1993. År 2004 gav dåvarande statsminister Göran Persson ett löfte om en ny sametingsbyggnad. Efter en lång process beslutades slutligen år 2019 att byggnaden ska stå i Östersund. Sametingets styrelse skickade en hemställan till regeringen i slutet av januari 2022, med en begäran om finansiering för det fortsatta arbetet med parlamentsbyggnaden. Regeringen har fortfarande inte återkommit. Nu behöver regeringen tydligt visa sitt stöd och tillsammans med Sametinget lägga en plan för kommande steg.

Återbördande av samiska kvarlevor och offergåvor

Samiska kvarlevor och offergåvor finns i olika samlingar och på museer runt om i landet. Processen för återbegravning och repatriering är komplicerad och kostsam. Samtidigt är det mycket viktigt att arbetet påskyndas. Det behöver göras möjligt för även mindre museer att ta emot och tillgängliggöra samiska föremål för en bredare allmänhet. Då skulle de mänskliga kvarlevor som finns på svenska museer kunna hanteras av osteologer för att möjliggöra identifiering av ursprung för eventuell återbegravning. Återlämnanden kan underlättas genom att lokala museer hemställer om ett överlämnande, men det stora problemet med repatriering av såväl samiska kvarlevor som samiska föremål är ekonomiska resurser. Det samiska folket ska inte behöva finansiera det staten har tagit ifrån dem under villkor vi aldrig skulle acceptera idag.

I december 2022 gav regeringen Riksantikvarieämbetet i uppdrag att analysera rådande förutsättningar för identifiering och återbördande av samiska föremål och mänskliga kvarlevor samt lämna förslag till hur dessa processer kan underlättas.

Uppdraget redovisades i våras och innehöll förslag på ett antal insatser som kan bidra till processen med återlämnande. Två av Riksantikvarieämbetets viktigaste slutsatser är att återlämnandeärenden skulle underlättas om det fanns en samordnande funktion dit berörda parter kan vända sig för råd och stöd samt att ett ekonomiskt bidrag inrättades för att ge ekonomiska möjligheter för återlämnande och uppordning av museernas samlingar. Miljöpartiet vill att Sametinget ska få i uppdrag att tillsätta en lämplig funktion som kan samordna mellan berörda parter för återbördandet av samiska föremål och mänskliga kvarlevor. Vi vill också att Sametinget får utökade resurser för att kunna tillsätta en samordnande funktion samt långsiktig finansiering för att kunna hantera processerna med repatriering.

Bekämpa rasism, hatbrott och diskriminering

Hatbrott och diskriminering av samer förekommer både fysiskt och digitalt, särskilt utsatta är de som tydligt uttrycker sin samiska identitet, såsom renskötande samer och personer med samiska namn. Tidigare erfarenheter har dessutom visat att ett hårt debattklimat kring frågor som till exempel rör rennäringens markanvändning, riskerar att öka förekomsten av hat mot samer. Okunskap om samisk kultur och samisk historia försvårar arbetet med att motarbeta fördomar, rasism och förakt mot samer.

Företrädare för samiska organisationer har framfört att rasism mot samer bland annat tar sig uttryck i gärningar mot renar. Eftersom renen och renskötseln är en grundläggande förutsättning för att kunna bevara och utveckla den samiska kulturen, är plågade och dödade renar inte bara ett fruktansvärt brott utan även ett tydligt uttryck för rasism mot samer.

Dessvärre finns stora brister i möjligheten att driva mål i domstol och åstadkomma fällande domar. Detta beror bland annat på att mycket få brott anmäls samt på att det ofta saknas tillräckliga bevis för att anmäla och lagföra när till exempel renar plågas eller dödas. Detta är oacceptabelt, i Sverige ska ingen utsättas för diskriminering eller hat. Vi behöver intensifiera myndigheternas arbete mot hatbrott och synliggöra de övergrepp som begåtts mot samerna historiskt, men även de som sker idag.

Miljöpartiet vill stärka hatbrottsarbetet inom polisen genom att utöka hatbrottsenheterna, bättre intern utbildning och förstärkt samverkan med civilsamhället. Vi vill också förbättra det förebyggande arbetet inom skolan och på nätet. Vi vill dessutom införa jämlikhetsdata, så att statistiken och kunskapen förbättras och därmed också möjligheterna att bekämpa hatbrotten. En annan viktig åtgärd är att införa en specialiserad stödlinje för de som utsätts för hatbrott. Arbetet med att bekämpa hatbrott på nätet och ställa större krav på internetplattformarna bör också intensifieras.

Miljöpartiet vill tillsätta en utredning om att stärka diskrimineringslagen. Lagen bör anpassas för att i större utsträckning kunna tillämpas vid diskriminering på grund av hudfärg, språk eller religion. En del i den utredningen bör vara att överväga språk som diskrimineringsgrund.

Stärka jämställdheten i det samiska samhället

I regering arbetade Miljöpartiet intensivt för att stärka jämställdheten i det samiska samhället och stoppa mäns våld mot kvinnor. En del i det var att ge Sametinget i uppdrag att under 2021–2004 arbeta med främjande åtgärder för jämställdhet i det

samiska samhället för att förebygga och bekämpa mäns våld mot samiska kvinnor och flickor. Detta arbete har bland annat utmynnat i en rapport som kunde visa att historiska skeenden, främst rennäringslagstiftning, kolonisering och exploatering av marker, har skapat en ojämställd situation mellan samer idag. Till exempel finns en tydlig skillnad i representation, där kvinnor dominerar i kultur- och föreningslivet medan männen dominerar inom rennäringen. Konsekvenserna leder ofta till marginalisering och utanförskap och att kvinnornas roll inom rennäringen osynliggörs och får lägre status. Det är därmed tydligt att arbetet med att främja jämställdheten i det samiska samhället måste intensifieras, från både Sametingets och regeringens sida. En del i det är att utjämna balansen mellan kvinnlig och manlig representation i yrkesliv och civilsamhälle och öka kvinnors representation i Sametinget.

Miljöpartiet vill också se mer forskning om våld mot samiska kvinnor och flickor. En forskningsrapport från tidigare i år visar att samiska kvinnor upplever en högre våldsutsattethet än kvinnor i majoritetsbefolkningen, oavsett om det gäller sexuellt, psykiskt eller fysiskt våld. Mer än varannan samisk kvinna har utsatts för sexuellt våld och nästan 70 % har utsatts för psykiskt våld. Därutöver är HBTQI-samer ännu mer våldutsatta än kvinnor och flickor, enligt rapporten. Det är mycket angeläget att fler forskningsprojekt, likt detta, ges medel för att samla statistik och kunskap om kvinnors, flickors och HBTQI-personers utsatthet. Miljöpartiet vill även att regeringen ger berörda aktörer i uppdrag att kartlägga nuvarande stödstruktur för våldutsatta samiska kvinnor och flickor och ge förslag på hur den kan stärkas och utvecklas på ett för det samiska samhället mer relevant sätt.

Krafttag mot psykisk ohälsa

De samiska hälsofrågorna måste adresseras skyndsamt. En av tre unga renskötande samer funderar idag på att ta sitt liv. Det är helt oacceptabelt. Mycket kan förändras genom bättre villkor för rennäringen, men även insatser inom regionerna inriktade på samisk hälsa bör förstärkas och fördjupas.

Det pågår flera viktiga projekt som tar sikte på att inhämta kunskap och stärka insatserna mot psykisk ohälsa. Folkhälsomyndigheten har nyligen genomfört en omfattande studie som beskriver samers hälsa, livsvillkor och levnadsvanor. Studien var ett första viktigt steg för att följa situationen bland samer i Sverige, men det krävs fortsatt kunskapsutveckling och hälsofrämjande och förebyggande insatser på lokal, regional och nationell nivå. Särskilt fokus måste läggas på grupper som har sämre hälsa och sämre förutsättningar för en god hälsa.

Jan Riise (MP)

Märta Stenevi (MP)

Jacob Risberg (MP)

Camilla Hansén (MP)

Mats Berglund (MP)

Katarina Luhr (MP)